

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

239

Usługi społeczne wobec rodziny

pod redakcją

Adama Kubowa

Joanny Szczepaniak

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Katarzyna Zamorska, Józef Zarzeczny

Redaktor Wydawnictwa: Dorota Pitulec

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja dofinansowana przez Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl> oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-244-4

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	9
------------	---

Część 1. O roli usług społecznych wobec rodziny – rozważania teoretyczne i koncepcyjne w kontekście wybranych problemów społeczno-ekonomicznych

---

Sławomir Maciejewski , Dobro rodziny a konstytucyjne zadania państwa.....	13
Maria Gagacka , Aktywna polityka społeczna i ekonomia społeczna jako instrumenty wsparcia rodzin.....	24
Adam Kubów , Usługi społeczne w gospodarce rynkowej.....	41
Joanna Szczepaniak , Miejsce usług społecznych w polityce społecznej wobec rodziny – uwarunkowania i dylematy rozwoju.....	56
Dariusz Szrejder , Animacyjna funkcja usług społecznych na rzecz rodziny..	73
Marta Makuch , Usługi społeczne a problemy rynku pracy w XXI wieku. Polska na tle polityki Unii Europejskiej.....	80
Stanisław Kamiński , Usługi społeczne a ich odbiorcy.....	93

Część 2. Usługi społeczne w lokalnej polityce społecznej – diagnoza i przykłady

---

Beata Ziębińska , Wsparcie rodzin przez ośrodki pomocy społecznej. Analiza statystyk z lat 2001-2010.....	105
Jacek Pluta , Usługi społeczne i praca socjalna a praktyka funkcjonowania ośrodka pomocy społecznej.....	120
Emilia Nassalska , Wsparcie społeczne dla ubogich kobiet.....	130
Andrzej Gołębiowski , Lokalny system wsparcia dla rodzin dotkniętych chorobą alkoholową.....	141
Renata Maciejewska , Sytuacja życiowa oraz formy pomocy bezdomnym kobietom na Lubelszczyźnie.....	150

Część 3. Usługi społeczne w kontekście wybranych problemów dzieci i ich rodzin

---

Dorota Moroń , Zmiany w zakresie instytucjonalnej opieki nad dziećmi do lat trzech w Polsce.....	165
Aleksandra Gromelska , Realizacja świadczeń w zakresie leczenia uzdrowiskowego dzieci w Polsce (ze szczególnym uwzględnieniem województwa dolnośląskiego).....	177

Maja Piotrowska , Jak pomóc dziecku w obliczu rozwodu rodziców? Poradnictwo i mediacje dla rozwodzących się rodziców.....	188
Krystyna Skurjat , Dialog pozorny jako zagrożenie porozumienia w rodzinie	201
Marzena Sendyk , Praca z rodzinami dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.....	214
Katarzyna Milek , Zabawa w profilaktyce i eliminowaniu problemów emocjonalnych dziecka i wspierania rodziny	224
Małgorzata Wróbel , Wpływ warunków mieszkaniowych na dzietność w miastach 100-tysięcznych i większych w Polsce w latach 1998-2008.....	234

Część 4. Usługi społeczne wobec osób niesamodzielnych i starszych – stan i postulowane rozwiązania

---

Mateusz Błaszczyk , Usługi opiekuńcze i społeczne jako wsparcie rodzin osób niesamodzielnych.....	253
Izabela Buchowicz , Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w polskim systemie edukacji.....	268
Agnieszka Makarewicz-Marcinkiewicz , Edukacja podstawowa dziecka niepełnosprawnego w polskim systemie oświaty	277
Bożena Kołaczek , Usługi edukacyjne i opiekuńcze dla dzieci niepełnosprawnych.....	286
Olga Kowalczyk , Usługi pomocy osobistej jako wsparcie rodzin z osobami niepełnosprawnymi.....	298
Krystyna Gilga , Usługi społeczne na rzecz studentów niepełnosprawnych ...	304
Ewa Janion , Przeciwdziałanie zjawiskom wykluczenia społecznego i braku aktywności zawodowej rodziców dzieci niepełnosprawnych. Usługi Akademickiego Klubu Integracji Społecznej w Zielonej Górze.....	313
Jolanta Lipińska-Lokś , Działania Stowarzyszenia Pomocy Osobom Autystycznym „Dalej Razem” jako przykład inicjatywy społecznej na rzecz osób z autyzmem i ich rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym ...	323
Stella Grotowska , Stary człowiek i jego rodzina w niestabilnych czasach. Uwagi na marginesie rozważań o usługach społecznych wobec rodziny	332
Łukasz Jurek , Usługi społeczne wobec rodzin z niesamodzielnym seniorem	341
Maria Łuszczynska , Usługi społeczne dla rodziny seniorskiej – stan obecny i perspektywy rozwojowe	352

Summaries

Part 1. On the role of social services towards family – theoretical and creative discussions in the context of selected socio-economic problems

---

Sławomir Maciejewski , The good of the family and the constitutional tasks of the state.....	23
Maria Gagacka , Active social policy and social economy as forms of support of families.....	40
Adam Kubów , Social services in market economy.....	55
Joanna Szczepaniak , Place of social services in social policy to family – conditions and dilemmas of development.....	72
Dariusz Szrejder , Animation function of social services for families.....	79
Marta Makuch , Social services vs. challenges and problems of labour market in the XXI st century. Poland compared to the policy of the European Union.....	92
Stanisław Kamiński , Social services and their recipients.....	101

Part 2. Social services in the local social policy – diagnosis and examples

---

Beata Ziębińska , Assistance provided to families by public assistance centres. An analysis of statistics for the years 2001-2010.....	119
Jacek Pluta , Social services and social work vs. welfare center practical functioning.....	129
Emilia Nassalska , Social support for poor women.....	140
Andrzej Gołębiowski , System of local support for families affected by alcoholism.....	149
Renata Maciejewska , Life situation and forms of assistance to homeless women in Lubelski region.....	161

Part 3. Social services in the context of selected problems of children and their families

---

Dorota Moroń , Changes in institutional care for a child up to three years in Poland.....	176
Aleksandra Gromelska , Implementation of services within the scope of health resort treatment of children in Poland (with a special focus of Lower Silesia voivodeship).....	187
Maja Piotrowska , How to help a child in the face of their parents divorce? Counselling and mediation for divorcing parents.....	200
Krystyna Skurjat , Illusory dialogue as a threat of agreement in the family...	213

Marzena Sendyk , Work with families of children placed in foster and residential care.....	223
Katarzyna Milek , Play in the prevention and elimination of emotional problems of the child and family support	233
Małgorzata Wróbel , Influence of housing on total fertility rate in Polish cities of 100 thousand and more inhabitants classified according to the regions in the years 1998-2008.....	250

Part 4. Social services towards dependent and elderly persons – state and postulated solutions

---

Mateusz Błaszczyk , Social care services as a family caregivers support.....	267
Izabela Buchowicz , Pupils with special educational needs in the Polish educational system.....	276
Agnieszka Makarewicz-Marcinkiewicz , Primary education of a disabled child in the Polish educational system.....	285
Bożena Kołaczek , Attendance and education services for disabled children..	297
Olga Kowalczyk , Personal assistance services as a support for families with the disabled	303
Krystyna Gilga , Social services for disabled students	312
Ewa Janion , Counteraction to the phenomena of social exclusion and the absence of the vocational activities among parents with disabled children. The offer of The Academic Integration Club in Zielona Góra	322
Jolanta Lipińska-Lokś , Actions of the autistic people help association "Together forward" as an example of social initiatives for people at risk of social exclusion and their families.....	331
Stella Grotowska , Older man and his family in turbulent times. Remarks on the margin of the discussion about social services	340
Łukasz Jurek , Social services towards families with dependent elderly	351
Maria Łuszczynska , Social services for elderly families – <i>status quo</i> and perspectives.....	362

Renata Maciejewska

Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie

SYTUACJA ŻYCIOWA ORAZ FORMY POMOCY BEZDOMNYM KOBIECIOM NA LUBELSZCZYŹNIE

Streszczenie: Syntetyczne opracowania z dziedziny polityki społecznej podkreślają narastające tempo bezdomności. W ostatnich kilku latach wyraźnie zmienił się przekrój zawodowy i społeczny populacji osób bezdomnych. Bezdomność wśród kobiet jest nowym obszarem zainteresowań badaczy. Kobiety w populacji osób bezdomnych są nadal rzadkością, ale z danych gromadzonych przez organizacje pozarządowe świadczące pomoc osobom bezdomnym wynika, że ich liczba rośnie. Problem ten dotyczy również dzieci pozostających pod opieką bezdomnych matek.

Słowa kluczowe: bezdomność, bezdomność kobiet, dysfunkcjonalność rodziny.

1. Wstęp

Po 1989 r. w Polsce pojawiły się nowe lub występujące w nieznaną dotąd skali problemy społeczne. Bezdomność jest jednym z tych problemów, których skala i dynamika nie zostały dokładnie rozpoznane. Polska nie dysponuje strategicznym planem obejmującym kompleksowe i skoordynowane działania, których celem powinno być rozwiązywanie problemów związanych z bezdomnością. Dotychczas podejmowane działania wpisują się jedynie w opiekuńczą funkcję państwa, a nie zmierzają do re-integracji społecznej i prewencji. O randze bezdomności wśród problemów społecznych decydują nie tylko trudne do uchwycenia parametry ilościowe, ale również struktura populacji bezdomnych i jej zmiany. Syntetyczne opracowania z dziedziny polityki społecznej podkreślają narastające tempo zjawiska, a także wykraczanie jego zasięgu poza zbiorowości tradycyjnie kojarzone z bezdomnością. W ostatnich kilku latach wyraźnie zmienił się przekrój zawodowy i społeczny populacji osób bezdomnych. Do instytucji pomocowych zgłasza się coraz więcej kobiet i osób młodych, legitymujących się wykształceniem średnim i wyższym. Bezdomność wśród kobiet jest nowym obszarem zainteresowań badaczy. Kobiety w populacji osób bezdomnych są nadal rzadkością, ale z danych gromadzonych przez organizacje pozarządowe świadczące pomoc osobom bezdomnym wynika, że ich liczba rośnie. Problem ten dotyczy również dzieci pozostających pod opieką bezdomnych matek. Taka sytuacja skutkuje występowaniem deficytów i ogromnych braków w podstawowych

zasobach, co zasadniczo ogranicza ich funkcjonowanie w społecznie akceptowanym nurcie życia społecznego. W odpowiedzi na rosnące zapotrzebowanie powstają placówki wyspecjalizowane w udzielaniu pomocy i wsparcia dla bezdomnych kobiet i ich dzieci. Brak bezpiecznego i stałego miejsca zamieszkania, przebywanie w środowiskach cechujących się kumulacją wzorów „tymczasowego” życia nie wpływa korzystnie na ich socjalizację i sprzyja międzygeneracyjnej transmisji tych wzorów. Kwestia bezdomności kobiet należy do słabo rozpoznanych zjawisk¹. Nieliczne istniejące opracowania nie przynoszą odpowiedzi na wiele pytań i zasadny wydaje się postulat o potrzebie prowadzenia intensywnych badań w tym temacie. Próbą wzbogacenia wiedzy na temat bezdomności (w tym także bezdomności kobiet i rodzin) był projekt badawczy *Społeczne i instytucjonalne aspekty bezdomności w województwie lubelskim*, realizowany w latach 2009-2011². Zaprezentowany w niniejszym artykule materiał przedstawia fragmenty badań odnoszących się do bezdomnych kobiet (analizę dokumentów urzędowych oraz grupowe wywiady zogniskowane z pracownikami instytucji zajmujących się wspieraniem osób bezdomnych).

Celem autorki niniejszego opracowania jest zwrócenie uwagi na złożoność i wieloaspektowość uwarunkowań bezdomności kobiet oraz na specyfikę sytuacji życiowej kobiet otoczonych opieką i wsparciem instytucji zajmujących się pomocą osobom bezdomnym na terenie Lubelszczyzny.

2. Pojęcie bezdomności i jej przyczyny

Termin „bezdomność” po raz pierwszy pojawił się w 1615 r. w angielskim tłumaczeniu „Odysei” Homera. Jego upowszechnienie dokonało się w USA w XIX wieku, gdzie używany był równoległe z terminami „tramp” i „hobo” odnoszącymi się do sezonowych, migrujących robotników³. W polskim słownictwie pojęcie „bezdomny” zagościło na przełomie XVIII/XIX wieku i było kojarzone z ofiarami wojen i powstań.

---

¹ Zob. szerzej o bezdomności kobiet: A. Białas, *Empiryczna weryfikacja przyczyn bezdomności kobiet*, www.bratalbert.org.pl; J. Śledzianowski, *Dysfunkcjonalność rodziny przyczyną bezdomności*, www.bratalbert.org.pl.

² Projekt *Społeczne i instytucjonalne aspekty bezdomności w województwie lubelskim* realizowany był przez Wyższą Szkołę Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie i współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Priorytet VII – Promocja Integracji Społecznej, Działanie 7.2 – Przeciwdziałanie wykluczeniu sektora ekonomii społecznej, Poddziałanie 7.2.1 – Aktywizacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W ramach projektu przeprowadzono analizę danych urzędowych, indywidualne wywiady pogłębione z osobami bezdomnymi, indywidualne wywiady kwestionariuszowe z osobami bezdomnymi, grupowe wywiady zogniskowane z pracownikami instytucji zajmujących się wspieraniem osób bezdomnych. Proces badawczy toczył się w okresie od października 2009 do grudnia 2010 r. Metodologia i wyniki badań omówione są w publikacji J. Bielecka-Prus, P. Rydzewski, R. Maciejewska *Społeczne i instytucjonalne aspekty bezdomności na Lubelszczyźnie*, Wydawnictwo WSPA, Lublin 2011.

³ A. Bloom, *Review essay: Toward a history of homelessness*, „Journal of Urban History” 2005, no. 31, s. 907-917.

Następnie termin ten przeszedł do polskiego prawa i oznaczał osoby, które utraciły dom, nie posiadały zameldowania i miejsca stałego pobytu⁴. Jednoznaczne zdefiniowanie bezdomności jest bardzo trudne i jak pisze K. Frysztacki: „przy całej zdroworozsądkowej oczywistości bezdomności nie jest łatwo oddać jej istotę za pomocą jednego uogólniającego sformułowania”⁵. Bezdomność bywa definiowana jako utrwalona forma uczestnictwa w długotrwałej sytuacji życiowej, która polega na różnego rodzaju deprywacjach, ograniczającej w bardzo istotny sposób wybory, przyczyniającej się do pogorszenia stanu zdrowia psychicznego i fizycznego człowieka pozbawionego domu⁶. Bezdomność wiąże się z jednostką, ale także analizuje się ją jako pewne zjawisko społeczne, które może być zaklasyfikowane do kwestii społecznej, patologii społecznej czy problemu społecznego. K. Frieske uważa, że bezdomność „to nie tyle brak dachu nad głową, ile brak umiejętności społecznych pozwalających na funkcjonowanie w strukturach zorganizowanego społeczeństwa, niedostatek przezorności czy treningu umożliwiającego sprostanie odpowiedzialności za własne decyzje”⁷.

Istotnym problemem związanym z bezdomnością jest brak wiedzy na temat rzeczywistej liczby osób bezdomnych. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy związana jest z brakiem jasno określonej definicji bezdomności oraz zjawiskiem bezdomności ukrytej. Metody szacowania liczby bezdomnych da się sprowadzić do trzech. Pierwsza z nich, „metoda jednej nocy”, polega na tym, że liczy się osoby przebywające na określonym obszarze w dokładnie określonym czasie. Metoda ta obejmuje osoby przebywające wyłącznie w schroniskach. Kolejnym sposobem jest „metoda kuli śniegowej”, wykorzystująca sieć wzajemnych powiązań między bezdomnymi. Trzeci, ostatni sposób łączy „metodę kuli śniegowej” z systematyczną obserwacją ulic i innych miejsc, w których mogą się gromadzić bezdomni, aby w ten sposób zlokalizować nowe grupy badanych⁸. Warto również wspomnieć o badaniach prowadzonych przez Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności. Forum, prowadząc coroczne badania, stosuje metodę „jednej nocy” zarówno w instytucjach wsparcia, jak i w miejscach publicznych. Ten sposób sprawdza się najlepiej w warunkach polskich, ponieważ pozwala na uchwycenie zarówno rozkładu liczbowego, jak i trendów.

Nie ulega jednak wątpliwości, że ostatnie ćwierćwiecze przyniosło istotne zmiany w strukturze zbiorowości bezdomnych. Od lat 90. XX wieku wzrasta liczba bez-

---

⁴ A. Wachowiak, *Zagubiona rodzina. Postawy mieszkańców Poznania i okolic wobec osób bezdomnych*, [w:] A. Wachowiak (red.), *Rodzina i mikrostruktury społeczne w socjologicznym lustrze*, Zielona Góra 2007, s. 19.

⁵ K. Frysztacki, *Społeczny problem bezdomności*, [w:] A. Durczak-Walczak (red.), *W kręgu problematyki bezdomności polskiej*, Warszawa-Gdańsk 2001, s. 236.

⁶ J. Chwaszcz, M. Gałkowska-Jakubik, *Osobowość mężczyźni bezdomnych*, [w:] S. Studen, K. Janowski (red.), *Psychologiczne konteksty doświadczenia straty*, KUL, Lublin 2009, s. 165.

⁷ K. Frieske, *O potrzebie deinstytucjonalizacji bezdomności*, „Polityka Społeczna” 2001, nr 1, s. 9-10.

⁸ B. Berry, *Homeless population. A repeated observation approach for estimating the street*, “Evaluation Review” 2007, no. 31, s. 166-199.

domnych kobiet z dziećmi, a także bezdomnych rodzin oraz osób starszych⁹. Opisywana sytuacja ma ścisły związek z powstaniem w tym okresie wyspecjalizowanych placówek służących pomocą i wsparciem ofiarom kryzysów rodzinnych. Schroniska tworzone dla ofiar przemocy, głównie kobiet z dziećmi oraz osób starszych, umożliwiły ujawnienie nowych form bezdomności¹⁰. Wśród bezdomnych zdecydowanie więcej jest mężczyzn niż kobiet. Dane szacunkowe, według różnych autorów, oceniają udział kobiet wśród ogółu bezdomnych w przedziale od 9 do 21,2%¹¹. Wśród nich przeważają młode kobiety do 20 roku życia przebywające w domach dla ciężarnych i matek z małymi dziećmi¹².

Bezdomność jawi się jako wyzwanie dla polityki społecznej. Jej skuteczność uzależniona jest nie tylko od właściwych metod szacowania osób bezdomnych, ale też, a może przede wszystkim, od przesłanek, które ją wywołują czy potęgują. Bardzo trudno jasno określić przyczyny bezdomności, nie jest ona bowiem wynikiem jednego zdarzenia, lecz procesu, na który składają się różne czynniki mające swoją dynamikę. Jest ona uwarunkowana indywidualnymi cechami danej osoby i jej losów¹³.

A. Duracz-Walczak wylicza następujące przyczyny bezdomności: społeczne (szeroko rozumiana sytuacja ekonomiczno-społeczna, ubóstwo i bezrobocie, brak rozbudowanej sieci instytucji wsparcia); patologie społeczne i choroby (alkoholizm, przestępczość, prostytutka, przemoc domowa); psychologiczne (świadomy wybór stylu życia); prawne (eksmisja według obowiązującej ustawy z dnia 1 kwietnia 1995 r.)¹⁴. Inny podział proponuje L. Stankiewicz, dzieląc czynniki na obiektywne (postęp technologiczny, procesy globalizacyjne i urbanizację, gospodarkę wolnorynkową, które wpływają na nasilenie się stopnia i skali ubóstwa oraz wzrost stopy bezrobocia) i subiektywne (narkomania, alkoholizm, przestępczość, agresja, prostytutka, zaburzenia psychiczne i choroby)¹⁵.

Niektórzy badacze zwracają uwagę na to, że przyczyny bezdomności mogą się różnić w zależności od cech demograficznych osoby bezdomnej, np. płci, wieku, wykształcenia. W literaturze przedmiotu teoretycy i praktycy wyodrębnili specyficzne przyczyny bezdomności kobiet, które w zdecydowanej większości przypadków wiążą się z konfliktami rodzinnymi¹⁶. Przemoc domowa najczęściej prowadzi do opuszczenia, wyrzucenia bądź ucieczki tego partnera, w stosunku do którego kiero-

⁹ A. Przyemeński, *Bezdomność jako kwestia społeczna w Polsce współczesnej*, AE, Poznań 2001, s. 41.

¹⁰ A. Lech, *Świat społeczny bezdomnych i jego legitymizacje*, BPS, Katowice 2007, s. 63.

¹¹ A. Duracz-Walczak, *Bezdomni*, CRSS, Warszawa 1996, s. 12.

¹² A. Przyemeński, wyd. cyt. s. 83.

¹³ L. Stankiewicz, *Zrozumieć bezdomność (aspekty polityki społecznej)*, UWM, Olsztyn 2002, s. 61.

¹⁴ A. Duracz-Walczak, wyd. cyt., s. 24.

¹⁵ L. Stankiewicz, wyd. cyt. 23.

¹⁶ Zob. A. Przyemeński, wyd. cyt., A. Chrapkowska-Zielińska, *Bezdomność kobiet na przykładzie Schroniska matki z dzieckiem w Bydgoszczy*, [w:] T. Sołtysiak (red.) *Poczucie nieegalitarności, ubóstwo, bezdomność a zjawiska patologii społecznej w aktualnej rzeczywistości kraju*, Włocławek 1999, s. 253; J. Śledzianowski, *Przyczyny bezdomności spowodowane dysfunkcjonalnością rodziny*, Roczniki Naukowe Caritas – Bezdomność, Warszawa 1997, s. 57-70.

wany jest atak. Oczywiście w zdecydowanej większości ofiarami przemocy są kobiety, stąd też ucieczka z domu spowodowana przemocą męża lub konkubenta jest najczęstszą przyczyną znalezienia się kobiet w sytuacji bezdomności. Warto zauważyć, iż najczęściej są to kobiety, które spodziewają się potomstwa lub mają małe dzieci¹⁷. Dlatego też bezdomność kobiet jest ściśle powiązana z bezdomnością dzieci, które razem z nimi przebywają w ośrodkach wsparcia. Zauważa się także, że mimo dużej determinacji, matkom z dziećmi znacznie trudniej jest się usamodzielnąć. Jest to często związane z niskim wykształceniem tych kobiet i trudnością ze znalezieniem pracy, która gwarantowałaby dochody pozwalające na zaspokojenie potrzeb bytowych i jednocześnie zapewnienie opieki nad dzieckiem na czas nieobecności matki¹⁸.

3. Problem bezdomności kobiet w skali województwa lubelskiego w świetle danych urzędowych¹⁹

Jak wynika z danych GUS, ROPS i UW w Lublinie, instytucje zapewniające schronienie osobom bezdomnym mogą być przeznaczone dla kobiet i mężczyzn (w tym także kobiet z dziećmi), tylko kobiet (także z dziećmi) lub tylko mężczyzn. W województwie lubelskim bezdomne kobiety mogą liczyć na pomoc zaledwie w dwóch miastach: Lublinie i Chełmie. Tabela 1 przedstawia rozkład instytucji zapewniających schronienie ze względu na płeć mieszkańców i typ tego schronienia w województwie lubelskim.

Tabela 1. Typ oferowanego schronienia dla osób bezdomnych ze względu na płeć w województwie lubelskim (stan na 10.11.2009)

Typ schronienia	Kobiety (w tym kobiety z dziećmi)	Mężczyźni i kobiety (w tym kobiety z dziećmi)	Suma
Hostel/dom dla bezdomnych	1	7	8
Schronisko	6	4	10
Noclegownia	1	2	3
Suma	8	13	21

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Wydziału Polityki Społecznej Urzędu Wojewódzkiego (tabela nie zawiera danych dotyczących instytucji pomocowych kierowanych wyłącznie do mężczyzn).

¹⁷ J. Brzozowski, *Przytulisko – schronisko domem bezdomnych*, „Praca Socjalna” 1997, nr 3, s. 77-86.

¹⁸ S. Averitt, „Homelessness is not a choice!” *The plight of homeless women with preschool children living in temporary shelters*, “Journal of Family Nursing” 2002, no. 9, s. 79-100.

¹⁹ W celu scharakteryzowania populacji osób bezdomnych zostały wytworzone dane pochodzące z dokumentów uzyskanych z placówek zapewniających wsparcie osobom bezdomnym na terenie województwa lubelskiego oraz dane pochodzące ze statystyki publicznej. Zob. J. Bielecka-Prus, P. Rydzewski, R. Maciejewska, wyd. cyt., s. 31.

Najpowszechniejszym typem instytucji oferującej schronienie jest schronisko dla bezdomnych. Kobiety (w tym także kobiety z dziećmi) mogą zamieszkiwać w dziesięciu tego typu placówkach znajdujących się na terenie Lublina (8 placówek) i Chełma (2 placówki). W zdecydowanie gorszej sytuacji są kobiety szukające doraźnej pomocy w noclegowni (3 placówki). Widać wyraźnie, że w województwie lubelskim brakuje hosteli/mieszkań chronionych, a także nie ma ani jednej ogrzewalni.

Tabela 2. Liczba miejsc dla osób bezdomnych ze względu na płeć w województwie lubelskim (stan na 31.12.2009)

Typ schronienia	Kobiety (w tym kobiety z dziećmi)	Mężczyźni i kobiety (w tym kobiety z dziećmi)
Hostel/dom dla bezdomnych	22	263
w tym mieszkania chronione	0	52
Schronisko	215	155
Noclegownia	15	10
Suma	252	480

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Wydziału Polityki Społecznej Urzędu Wojewódzkiego (tabela nie zawiera danych dotyczących instytucji pomocowych kierowanych wyłącznie do mężczyzn).

Na podstawie danych zagregowanych (tab. 2) można stwierdzić, że w województwie lubelskim nie istnieje rozbudowana sieć wsparcia dla kobiet bezdomnych. Najbardziej niepokojąca jest znikoma liczba dostępnych mieszkań chronionych (52). Biorąc pod uwagę, że to właśnie mieszkania chronione są kluczową formą wsparcia dla osób usamodzielniających się, należałoby zadbać o rozbudowanie tej sieci.

Według danych GUS infrastruktura wsparcia dla osób bezdomnych w latach 2007-2008 przedstawiała się następująco (tab. 3):

Tabela 3. Liczba miejsc w schronieniach dla osób bezdomnych w latach 2007-2008 w powiatach grodzkich (w nawiasach podano liczbę oczekujących osób)

Miasto	2007			2008		
	noclegownie	schronisko lub dom dla bezdomnych	dom dla matek	noclegownie	schronisko lub dom dla bezdomnych	dom dla matek
Biała Podlaska	12 (0)	0	0	bd	bd	bd
Chełm	0	115 (0)	50 (7)	0	104 (0)	40 (5)
Lublin	25(0)	119 (2)	85 (0)	90	49	76 (0)
Zamość	0	28 (0)	0	0	21 (0)	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Z danych tab. 3 wynika, że mimo wzrostu liczby bezdomnych w Lublinie i w Zamościu liczba miejsc w noclegowniach i schroniskach zmniejszyła się we wszystkich miastach. Należy także zauważyć, że największe braki miejsc odnotowuje dom samotnej matki w Chełmie. Oznacza to, że w realizowanej polityce społecznej należy uwzględnić zwiększenie liczby miejsc dla kobiet z dziećmi, a także zastosować szczególne środki wsparcia i prewencji, aby ograniczyć ten jeden z najgroźniejszych typów bezdomności.

Tabela 4. Liczba mieszkańców noclegowni, schronisk lub domów dla bezdomnych według płci w powiatach grodzkich latach 2007-2008 (stan na 31.12.2008)

Miasto	płeć	2007			2008		
		kobiety	mężczyźni	ogółem	kobiety	mężczyźni	ogółem
Biała Podlaska		0	6	6	bd	bd	bd
noclegownia		0	6	6	bd	bd	bd
Chełm		6	80	86	6	76	82
schronisko lub dom dla bezdomnych		6	80	86	6	76	82
Lublin		9	129	138	5	124	129
noclegownia		0	25	25	0	90	90
schronisko lub dom dla bezdomnych		9	104	113	5	34	39
Zamość		0	18	18	0	21	21
schronisko lub dom dla bezdomnych		0	18	18	0	21	21
OGÓLEM		15	233	248	11	221	232

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Dane z tab. 4 pokazują bardzo interesujące zjawisko, które podważa często pojawiającą się w literaturze przedmiotu opinię, że kobiety stanowią ok. 1/3 liczby ogółu bezdomnych. Z danych GUS wynika, że w woj. lubelskim mieszkańcy schronisk i noclegowni płci męskiej stanowią ponad 90% ogółu bezdomnych. Z czego bierze się tak duża nadreprezentacja mężczyzn w uzyskanych danych? Ten stan może być uwarunkowany wieloma czynnikami. Kobiety mogą rzadziej niż mężczyźni zostać bezdomnymi, a te, które zostają, rzadziej korzystają z instytucjonalnych form pomocy, stąd nie będą odnotowane w statystykach instytucji. Należy tu dodać, że infrastruktura instytucji oferujących schronienie kobietom jest bardzo słaba, dlatego kobiety nie mogą, nawet gdyby chciały, korzystać z tej formy pomocy. Należy też podkreślić, że omawiana sytuacja dotyczy kobiet bezdomnych bez dzieci, które nie mogą mieszkać w domach dla samotnych matek. Sytuacja tych kobiet przedstawia się odmiennie (tab. 5).

Tabela 5. Liczba osób przebywających za terenie domów dla matek w powiatach grodzkich w latach 2007-2008 (stan na 31.12.2008)

Miasto	2007		2008	
	liczba osób	liczba kobiet	liczba osób	liczba kobiet
Chełm	37	13	23	15
Lublin	61	36	72	44
OGÓLEM	98	49	95	59

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Domy dla samotnych matek znajdują się na terenie Chełma i Lublina. Dane wskazują, że liczba kobiet tam przebywających wzrosła, ale dotyczy to jedynie Lublina. Jeśli zestawimy liczbę kobiet przebywających w domach dla matek z liczbą kobiet korzystających z noclegowni i schronisk, to wyraźnie widać, że wśród bezdomnych kobiet przeważają kobiety z dziećmi. Według danych GUS z 2008 r. kobiety stanowiły 24% ogółu bezdomnych mieszkających w różnego typu schronieniach, w tym kobiety z dziećmi 20%, a kobiety bez dzieci tylko 4%. Mężczyźni stanowią 76% bezdomnych na terenie badanych miast. Wiedza o rozkładzie płci wśród bezdomnych jest niezmiernie ważna, płeć bowiem jest istotną zmienną, którą należy wziąć pod uwagę przy ustalaniu strategii pomocy osobom bezdomnym. Można przypuszczać, że kobiety, a szczególnie kobiety z dziećmi, mają odmienne sposoby definiowania swojej własnej sytuacji życiowej i odmienne strategie planowania przyszłości.

Istniejące na poziomie województwa dokumenty uwzględniające liczbę i strukturę społeczną osób bezdomnych nie zawsze pokrywają się ze statystykami prowadzonymi przez instytucje bezpośrednio zaangażowane w pomoc bezdomnym (noclegownie, schroniska). Szacunkowe dane pochodzące z instytucji wsparcia nie odzwierciedlają faktycznego stanu rzeczy, ponieważ nie obejmują tej grupy bezdomnych, która nie korzysta z pomocy takich instytucji. Ponadto zdarza się, iż instytucje wsparcia starające się o fundusze mają tendencję do zawyżania liczby swoich podopiecznych (np. licząc wielokrotnie tę samą osobę bezdomną korzystającą z różnych usług). Dlatego też istniejący obraz struktury populacji bezdomnych (w tym też kobiet) jest niedokładny, w związku z czym należy pamiętać o jego przybliżonej dokładności. Dość duże nieścisłości dotyczą najczęściej liczby bezdomnych, form udzielonej pomocy, ich cech demograficzno-społecznych. Jest to dość ciekawe zjawisko wymagające dalszych analiz. Podstawą efektywnego przeciwdziałania bezdomności i pomocą osobom już nią dotkniętym jest właściwe rozpoznanie problemu. Dane, jakimi dysponują instytucje wsparcia, są często niekompletne lub rozproszone, a niejednokrotnie sprzeczne ze sobą. Aby skutecznie podejmować działania profilaktyczne i efektywnie realizować programy wychodzenia z bezdomności, konieczna jest wieloaspektowa diagnoza tego zjawiska społecznego oparta na wiarygodnych źródłach. Warto jednak się zastanowić, czy przy takich rozbieżnościach

w liczbie bezdomnych i udzielanej im pomocy możemy mówić o sprawnie działającym systemie pomocowym i o spójnych działaniach podmiotów odpowiedzialnych za pomoc oraz wsparcie udzielane osobom bezdomnym.

4. Bezdomność kobiet w opinii pracowników instytucji wsparcia²⁰

Funkcjonujący w Polsce system pomocy dla osób bezdomnych, w tym kobiet i matek z dziećmi, nie jest pozbawiony wad. Pobyt w schronisku powinien być szansą na wyjście z bezdomności. Pojawia się więc pytanie, dlaczego tak mało jest przypadków usamodzielnienia się? Jedną z rozmówczyń, pracownik instytucji pomocowej dla samotnych matek, zauważa bardzo niebezpieczne zjawisko dziedziczenia bezdomności. Nieumiejętność zarządzania własnym życiem, nieracjonalne podejście do dóbr materialnych, wyuczona bezradność, dziedziczona postawa roszczeniowa, niedojrzałość emocjonalna, brak w życiu „ważnych innych” to cechy, które według badanych uniemożliwiają osobom bezdomnym normalne życie. W przypadku samotnych matek dochodzi aspekt odpowiedzialności za życie i zdrowie własnego dziecka, a w świetle wymienionych cech wydaje się to często niewykonalne.

Ja sobie zdaję sprawę, że to jest takie wychowywanie kalekich ludzi. Te Panie nie widzą rachunków za gaz, te Panie nie widzą rachunków za prąd, mam tego świadomość(...). To jest takie dziedziczenie bezdomności. (miasto 2).

Wśród kobiet najczęściej bezdomne są te, które zostały wyrzucone z domu bądź same uciekły od mężów (najczęściej alkoholików). Według rozmówców głównym powodem bezdomności kobiet oraz matek z dziećmi jest alkoholizm ich mężów lub konkubentów, nieplanowana ciąża, konflikty w rodzinie, doświadczenie przemocy oraz pobyt męża lub konkubenta w zakładzie karnym. Inny problem stanowią bezdomne matki. Co prawda w świetle danych statystycznych bezdomnych kobiet (w tym matek z dziećmi) nie jest dużo, należy jednakże pamiętać o bardzo niekorzystnym zjawisku, jakim jest reprodukcja statusu bezdomnego w rodzinach takich kobiet. Zdaniem rozmówców, kobiety często traktują dzieci w sposób instrumentalny, jako źródło dochodu, a odpowiedzialność za zapewnienie środków do życia swoim dzieciom cedują na instytucje wsparcia:

Te dzieci bardzo często są również traktowane jako, przykro o tym mówić, swoistego rodzaju tarcza, jako środek do uzyskania funduszy finansowych, czyli one wie-

---

²⁰ W badaniach wykorzystano metodę wypracowaną na gruncie badań jakościowych. Podstawową techniką wykorzystaną w badaniach był grupowy wywiad zogniskowany. Zgodnie z założeniami metodologicznymi badaniami objęto przedstawicieli instytucji samorządowych i pozarządowych mających siedzibę w czterech miastach (lub ich najbliższej okolicy) województwa lubelskiego. Przeprowadzono ogólnie cztery dwugodzinne wywiady, w sumie próba badawcza składała się z 30 osób. Ze względu na specyfikę problemu próba została dobrana celowo, z uwzględnieniem zróżnicowanego profilu działania instytucji oraz jej typu. Ze względu na zasadę anonimowości badań nie wymieniano ani nazw instytucji, ich typu, a także nazwy miejscowości. Przyjęto nazewnictwo: „miasto 1”, „miasto 2”, „miasto 3”, „miasto 4”.

dzą, że mam dzieci, dostanę na wyprawkę, na to, na tamto, jak pójdę z dziećmi do pana dyrektora czy do pani dyrektor i dziecko zaczyna płakać, to wiadomo, że dostanę przedłużenie pobytu w jakimś tam ośrodku, itd. (miasto 3).

Badani zauważali, że osoby wychowywane lub długo przebywające w instytucjach wsparcia (schroniskach) nie potrafią się usamodzielnic i przystosowują się do roli stałego rezydenta instytucji (zjawisko reprodukcji statusu społecznego).

Matka, która u mnie była, miała córkę, która miała 18 lat. 18 lat już była na ośrodkach, ta dziewczyna urodziła się na tym ośrodku i po prostu ta dziewczyna stwierdziła tak: „po co ja mam iść np. na swoje, dbać o swoje, jak na fundacjach i na ośrodkach dają darmo”. (miasto 1).

W tej chwili nie ma skutecznych sposobów zapobiegania tej reprodukcji. Nawet jeśli regulaminy poszczególnych schronisk limitują czas pobytu (co najczęściej nie jest przestrzegane), to osoba bezdomna może się przenieść do innego schroniska. W ten sposób, zmieniając miejsce pobytu, bezdomny może przebywać w instytucjach przez bardzo długi czas. Według rozmówców istnieje zależność między stanem bezdomności matek a funkcjonowaniem społecznym ich dzieci w postaci naznaczenia społecznego oraz marginalizacji dzieci w środowisku przedszkolnym i szkolnym.

W opinii badanych dobrym rozwiązaniem problemu bezdomnych kobiet, matek z dziećmi jest umieszczanie ich w mieszkaniach chronionych. Respondentka, pracownik domu samotnej matki, uważa, iż tylko kompleksowy program pomocy pedagogiczno-psychologiczno-społecznej takim kobietom i ich dzieciom może przynieść wymierne rezultaty. Pozostawienie ich samych czy też usamodzielnianie, bez zapewnienia wsparcia instytucjonalnego, spowoduje powrót tych kobiet do placówek opiekuńczych. Choć pomoc nakierowana jest na rozwikłanie często trudnej sytuacji bezdomnych, to czas przebywania w placówce nie zawsze wystarcza na dokończenie spraw rodzinnych i emocjonalnych. Dlatego też kobiety często po opuszczeniu placówki pozostają w kontakcie z pracownikiem socjalnym lub terapeutą. Konieczne wydaje się utworzenie placówek pomocy kreatywnej, które umożliwiłyby kontynuowanie pomocy i wsparcia w poszukiwaniu samodzielnego mieszkania, znalezienia pracy oraz dalszej pomocy takim osobom, które jej potrzebują.

Ja osobiście uważam, że ten dom funkcjonuje jako mieszkanie chronione. Ja widzę, jeśli chodzi o tego typu kobiety, jedyny sens pomagania w formie mieszkań chronionych. Nie zabranie dzieci do adopcji, do rodzin zastępczych, ale tworzenie właśnie placówek, gdzie będzie ktoś, kto będzie pomagał: słuchaj tu trzeba tak, a tam trzeba tak. Nie są to osoby zdolne do samodzielnego funkcjonowania. (miasto 2).

Bezdomność wiąże się ściśle z dysfunkcyjnością rodziny, która nie zapewnia dzieciom właściwych warunków opieki i wychowania. Negatywne doświadczenia okresu dzieciństwa tworzą podłoże do rozwoju bezdomności w późniejszym okresie życia. Według pracowników instytucji wsparcia brak tanich mieszkań, niskie zarobki lub bezrobocie matki i ojca, nędza oraz niewydolność opieki społecznej odgrywają istotną rolę w bezdomności rodzin. Jednak należy zauważyć, że respondenci w mieście 4 zgodzili się, iż jest to zjawisko nowe i rzadkie w mniejszych miastach.

Badani nie widzieli zasadności tworzenia schronisk dla bezdomnych rodzin, raczej postulowali pomoc w innej formie.

Ale ja sobie osobiście nie wyobrażam schroniska, gdzie w każdym pokoju mieszka rodzina bezdomna, mają dzieci. Wydaje mi się, że im trzeba pomóc już. (miasto 4).

Wydaje się, że istnieje konieczność opracowania kompleksowego programu interwencji w skutki bezdomności kobiet, matek bezdomnych i ich dzieci oraz rodzin bezdomnych. Konieczne jest również stworzenie platformy dialogu, w którym muszą uczestniczyć różne podmioty zajmujące się bezdomnością. Dopiero takie skumulowane działania mogą się stać przyczynkiem do zbudowania spójnego systemu prewencji, wsparcia i opieki nad bezdomnym kobietami.

5. Podsumowanie

Brak szerszej diagnozy zjawiska bezdomności na danym terenie uniemożliwia kształtowanie skutecznej polityki społecznej nie tylko w skali państwa, województwa, powiatu, ale także w ramach poszczególnych organizacji zajmujących się tym problemem. W Polsce jest bardzo duże zróżnicowanie podmiotów, które świadczą różne formy pomocy osobom bezdomnym, brak jednak zarówno informacji o sposobach funkcjonowania tych podmiotów, jak i o jakości świadczonych przez nie usług. System pomocy bezdomnym najczęściej opiera się na organizacjach pozarządowych, które podejmują rozproszone działania, bez prób koordynacji wzajemnych pomysłów i wypracowania spójnych form współpracy. Kobiety różnią się od mężczyzn w sposobach definiowania własnej sytuacji życiowej, planów na przyszłość i determinacji w wychodzeniu z bezdomności. Posiadanie dziecka jest często czynnikiem motywującym do podejmowania działań, które mają zmienić ich negatywną sytuację życiową. Jednakże pracownicy instytucji wsparcia zauważyli, że pojawiają się także tendencje do instrumentalizacji dziecka, aby osiągnąć korzyści materialne. Badania pokazują, że kobiety przebywające w schroniskach częściej niż mężczyźni oceniają nowe miejsce zamieszkania w sposób pozytywny, szukają emocjonalnego wsparcia i starają się budować dobre relacje z pozostałymi mieszkankami schroniska i personelem. Dlatego też podkreśla się, że szczególnie korzystnym środowiskiem społecznym dla tych osób są małe schroniska funkcjonujące na zasadach małych społeczności rodzin charakteryzujących się odbiurokratyzowaną strukturą.

Literatura

- Averitt S., „Homelessness is not a choice!” *The plight of homeless women with preschool children living in temporary shelters*, “Journal of Family Nursing” 2002, no. 9.
- Berry B., *Homeless population. A repeated observation approach for estimating the street*, “Evaluation Review” 2007, no. 31.
- Bloom A., *Review essay: Toward a history of homelessness*, „Journal of Urban History” 2005, no. 31.

- Białas A., *Empiryczna weryfikacja przyczyn bezdomności kobiet*, www.bratalbert.org.pl (22.10.2011).
- Bielecka-Prus J., Rydzewski P., Maciejewska R., *Spoleczne i instytucjonalne aspekty bezdomności na Lubelszczyźnie*, Wydawnictwo WSPA, Lublin 2011.
- Brzozowski J., *Przytulisko – schronisko domem bezdomnych*, „Praca Socjalna” 1997, nr 3.
- Chrapkowska-Zielińska A., *Bezdomność kobiet na przykładzie Schroniska matki z dzieckiem w Bydgoszczy*, [w:] T. Sołtysiak (red.), *Poczucie nieegalitarności, ubóstwo, bezdomność a zjawiska patologii społecznej w aktualnej rzeczywistości kraju*, Włocławek 1999.
- Chwaszcz J., Gałkowska-Jakubik M., *Osobowość mężczyzn bezdomnych*, [w:] S. Steuden, K. Janowski (red.), *Psychologiczne konteksty doświadczenia straty*, KUL, Lublin 2009.
- Duracz-Walczak A., *Bezdomni*, CRSS, Warszawa 1996.
- Frieske K., *O potrzebie deinstytucjonalizacji bezdomności*, „Polityka Społeczna” 2001, nr 1.
- Frysztacki K., *Spoleczny problem bezdomności*, [w:] A. Durczak-Walczak (red.), *W kręgu problematyki bezdomności polskiej*, Warszawa-Gdańsk 2001.
- Lech A., *Świat społeczny bezdomnych i jego legitymizację*, BPS, Katowice 2007.
- Przymeński A., *Bezdomność jako kwestia społeczna w Polsce współczesnej*, AE, Poznań 2001.
- Stankiewicz L., *Zrozumieć bezdomność (aspekty polityki społecznej)*, UWM, Olsztyn 2002.
- Śledzianowski J., *Dysfunkcjonalność rodziny przyczyną bezdomności*, www.bratalbert.org.pl (29.10.2011).
- Śledzianowski J., *Przyczyny bezdomności spowodowane dysfunkcjonalnością rodziny*, Roczniki Naukowe Caritas – Bezdomność, Warszawa 1997.
- Wachowiak A., *Zagubiona rodzina. Postawy mieszkańców Poznania i okolic wobec osób bezdomnych*, [w:] A. Wachowiak (red.), *Rodzina i mikrostruktury społeczne w socjologicznym lustrze*, Zielona Góra 2007.

LIFE SITUATION AND FORMS OF ASSISTANCE TO HOMELESS WOMEN IN LUBELSKI REGION

Summary: Synthetic studies from the field of the social politics underline the growing pace of homelessness. The professional and social section of population of homeless persons clearly changed in the last several years. Homelessness among women is the new area of interest. Women in the population of homeless persons are still the rarity, but the data accumulated by non-governmental organizations offering help to homeless persons show that their number grows. This problem also relates to children looked after by homeless mothers.

Keywords: homelessness, homelessness of woman, problems of family.